VÄSTERBOTTENS MUSEUM

ARKEOLOGISK RAPPORT

I det samiska rummet/ Saemieh Saepmesne

Rapport över fältverksamhet i Västerbottens län.

Västerbottens museum/ Uppdragsverksamheten
Berit Andersson & Erik Sandén 2010 Dnr 450/07

Innehåll

Bakgrund 1

Sammanfattning 1

Information och utbildningar 1

Verksamhetsområde 2

Delområden 3
Stekenjokk 3
Storbäcksdalen 3
Nylandskullarna 4
Skansnässjön 4
Gransjön & Farroken 5

Registrerade lämningar 8

Administrativa uppgifter 8

Kartbilaga 9
23E 4h 10
23F 4b 11
23F 4c 12
23F 4d 13
23G 8c 14
23G 9b 15
23G 9c 16
24F 0h–1h 17
24F 0i 18

Omslagsbild: Lasse Kuhmunen och Susanna Kristoffersson vid en övergiven rengärda i Stekenjokksområdet. Uppstickande stolpar är rester av rengärdan och i bakgrunden syns den moderna gärdan.

Rapport över fältverksamheten inom ramen för projektet ”I det samiska rummet /Saemieh Saepmesne”

Bakgrund

"Saemieh Saepmesne - I det samiska rummet" är ett Interreg- projekt som pågår till 2011. Projektet är ett samarbete mellan Saemien Sijte – sørsamisk museum og kultursenter i Snåsa, Gaaltije -sydsamiskt kulturcentrum i Östersund samt Västerbottens museum och omfattar hela det sydsamiska området. Projektets mål är att dokumentera och synliggöra det sydsamiska kulturlandskapet och människans närvaro i landskapet. Språket är en viktig källa till kunskap om traditionellt bruk av landskapet och kommer att lyftas fram på olika sätt i projektet.

Ett viktigt delmål är att skapa nätverk, dels mellan sydsamiska institutioner på båda sidor om svensk- norska gränsen och dels gentemot forskningsinstitutioner. I arbetet ingår arkivstudier, intervjuer, kart- och ortnamnstudier och inventering av forn- och kulturlämningar, vilket görs i nära samarbete med samebyar och sameföreningar. Resultaten från arbetet redovisas i en gemensam databas. Uppgifterna skall utgöra grund för information och kunskapsspridning både inom och utom det samiska samhället.

Sammanfattning

Under år 2009 har informationsmöten, inventeringskurser samt fältinventering bedrivits inom ramen för projektet. Informationsmötena och inventeringskurserna har nått ett stort antal intresserade människor i länets samebyar och sameföreningar.

Fältinventering har främst genomförts inom Vilhelmina södra sameby samt inom Vapstens sameby. Tillsammans med Lasse Kuhmunen och Susanna Kristoffersson har totalt 58 lämningar registrerats (se tabell 1, sid 8). Huvudparten av dessa har införts i den databas som är kopplad till projektet samt i fornminnesregistret (FMIS). Majoriteten av lämningarna speglar det samiska nyttjandet av landskapet såsom härdar (14 st), kåtatomter (3 st), källargropar (8 st), bengömmor (9 st), renvallar och rengärden. Andra byggnadslämningar (husgrund historisk tid) som registrerats är rester av en fjällägenhet (troligen anlags av samer) samt rastkojor som anlagts för skolbarn. En ovanlig lämningstyp är de värphålor (fångstanläggning övrig) som registrerats på en holme i Skansnässjön. De två registrerade kolbottnarna speglar produktion av träkol under andra världskriget och är de västligast belägna i länet. Två förhistoriska boplatser registrerades vid Gransjön och Rättsjön och de 4 fångstgropar som ligger vid Nylandskullarna kan vara från förhistorisk tid (se karta 1 & 2).

Information och utbildningar

Informationsmöten för samebyar och sameföreningar där projektet presenterats har hållits i Vilhelmina (31/3), Lycksele (2/4) och i Ammarnäs (12/6). Utbildningar i form av inventeringskurser i fält med exempel på samiska lämningar har hållits i Lycksele (14/5) samt i Tärna (25-26/6). En arkeolog från Västerbottens museum deltog även i den inventeringskurs som hölls i Stugudal, Norge (8-9/6).

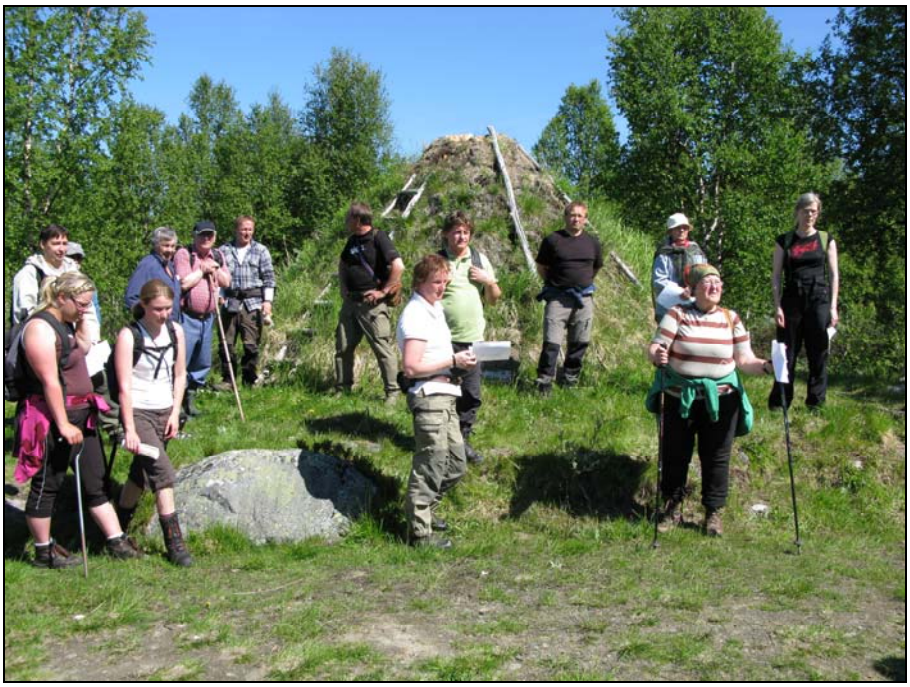

Bild 1. Deltagarna i inventeringskursen vid Atoklimpen samlade vid torvkåtan.

Verksamhetsområde

I samband informationsmöten och inventeringskurser har kontakter tagits med de personer i samebyarna och sameföreningarna som har kunskap om samiska lämningar. Under året har inventeringsinsatser främst genomförts i Vapsten sameby (Storumans kn), (se karta 1, sid 9) och Vilhelmina södra sameby (Vilhelmina kn), (se karta 2, sid 9). I Vilhelmina södra sameby är det främst lämningar inventerade av Lasse Kuhmunen och Carina & Lars Olofsson som har besökts. Tillsammans med Lasse Kuhmunen har vi besökt områdena Stekenjokk, Storbäcksdalen och Nylandskullarna. I Vapstens sameby är det främst lämningar som Susanna Kristoffersson hade kännedom om som besökts. Tillsammans med Susanna har vi inventerat i områdena Skansnässjön, Gransjön och Farroken. Inventeringen har berört kartbladen: 23E 4h, 23F 4b-4d, 23G 8c, 23G 9b-9c, 24F 0h-0i samt 24F 1h.

Bild 2. Susanna Kristoffersson vid värphåla.

Bild 3. Lasse Kuhmunen och Milla i en kåtatomt.

Delområden

Stekenjokk

I området runt Stekenjokk berörde inventeringen kartbladet 23E 4h (se karta 3, sid 10). Här registrerades 6 härdar, 3 förvaringsanläggningar, 1 kåtatomt (se bild 3), 1 bodgrund (husgrund historisk tid) samt ett rengärde och en renvall (se tabell 2, sid 10). Rengärdet ligger i anslutning till ett rengärde som används i dag och enligt Lasse Kuhmunen övergavs det registrerade gärdet för ca 50 år sedan. Noteras kan att detta rengärde även syns på Google Earth då det finns högupplösta flygfoton över området. En av de registrerade härdarna var väldigt tydlig och syns ovanligt bra på fotografi (se bild 4). Förvaringsanläggningarna bestod av kallmurade anläggningar på eller vid block varav en var väldigt välbervarad (se bild 5).

Bild 4. Susanna och Berit vid en tydlig härd.

Bild 5. Välbevarad förvaringsanläggning.

Storbäcksdalen

Storbäcken rinner ut i Kultsjön öster om Klimpfjäll. Bäckens dalgång upp mot fjället mellan Stoere Geamoe och Ohtje Geamoe är ganska flack och det finns stora myrområden kring bäcken. Längre upp på den östra sidan har många fornlämningar registrerats vid fornminnes-inventeringen år 2000. Dessa är härdar, bengömmor, kåtatomter, källargropar mm.

Bild 6. Lasse Kuhmunen fotograferar en stor bengömma.

Vid fältarbetena 2009 inventerades ett område i Storbäcksdalen söder om det som tidigare fornminnesinventerades 2001. De berörda kartbladen är 23F 4b & 23F 4c (se karta 4-5, sid 11-12). Tack vare Lasse Kuhmunens goda kännedom om området kunde en stor mängd lämningar registreras under två dagar (se tabell 3-4, sid 11-12). Det var främst härdar och bengömmor (se bild 6) men även förvaringsanläggningar, kåtatomter och en hornsamling (se bild 8) som registrerades. En intressant lämning var ett undangömt renkranium med hornen kvar(se bild 6), kraniet var täckt av en sten medan hornen var synliga. Lämningen registrerades

som en bengömma. En liknande lämning är tidigare registrerad i Svartsjöbäcksdalen på Marsfjället som ligger ca 15 km bort fågelvägen.

Bild 7. Renkranium med bevarade horn.

Bild 8. En överväxt hornsamling

Nylandskullarna

Nylandskullarna ligger öster om Storbäcksdalen i sydöstra änden av Stoere Geamoe på kartbladet 23F 4d (se karta 6, sid 13). Här registrerades 4 fångstgropar i ett sadelläge mellan två kullar, 2 härdar, 1 källargrop (förvaringsanläggning) samt en renvall (se tabell 5, sid 13). I området registrerades även 5 möjliga gruvhål som ligger inom ett 15 m stort område. Hålen är 2-3 m stora och 0,7 - 2,5 m djupa. Hålen har tolkats som rester efter någon typ av prospektering.

Skansnässjön

Området runt Skansnässjön omfattar kartbladen 23G 8c, 23G 9b & 23G 9c (se karta 7, 8, 9 sid 14 - 16). På östra sidan av sjön registrerades 2 kolbottnar vilka är de västligaste kända i länet. Kolmilorna brändes enligt uppgift under andra världskriget. På en holme i sjön registrerades 2 värphålor (fångstanläggning övrig) (se tabell 8, sid 16) där man enligt Susanna Kristofferssons farfar hade samlat in ägg från sjöfågel under hans livstid (se bild 2). Längs vägen till Dikanäs registrerades två rastkojor som byggdes för att skolbarnen skulle använda dem på väg till skolan (se bild 9). Rastkojorna användes troligen under 1940 – 1960-talet. Väster om sjön registrerades även platsen för en rävfarm som troligen var i bruk under perioden 1920 – 1940 (se tabell 6-7, sid 14 - 15).

Bild 9. Rastkoja för skolbarn i förfall.

Gransjön & Farroken

Detta område är beläget mellan byn Matsdal och sjön Virisen och omfattar kartbladen 24F 0h-0i & 24F 1h (se karta 10 & 11, sid 17 - 18). Här registrerades 2 boplatser, en vid vardera sjöarna Gransjön och Rättsjön (se tabell 9, sid 17).

Bild 10. Avslag vid Gransjön.

Bild 11. Susanna med avslag vid Rättsjön.

Norr om Gransjön registrerades två husgrunder (se tabell 9, sid 17). De motsvarar delar av byggnadsbeståndet på dåvarande fjällägenheten Gransjö. På en avvittringskarta från 1921 finns fjällägenheten Gransjö utritad vid Gransjöns norra strand (se bild 12).

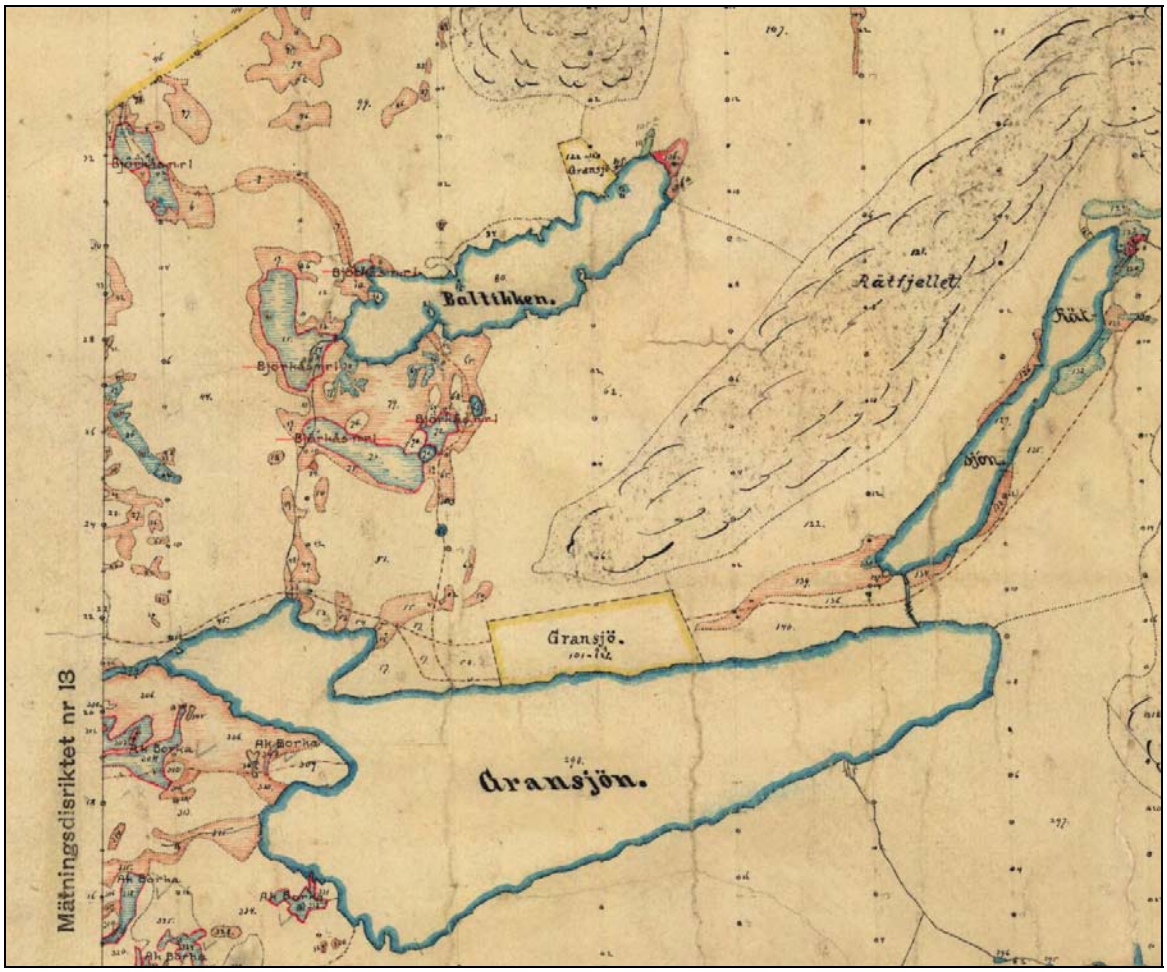

Bild 12. Översiktskarta (avvittring 1921) över Gransjön och Baltiken med fjällägenheten Gransjös ägor markerade.

På kartbilden är två större hus utritade och nio mindre lador samt inägomarken (se bild 13).

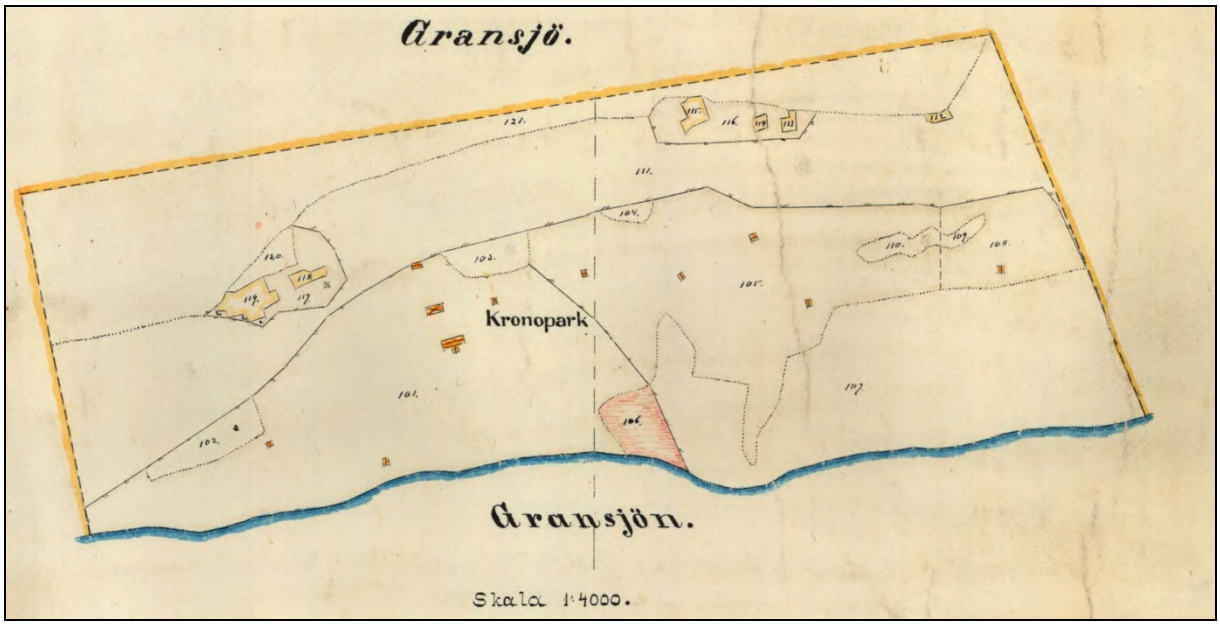

Bild 13. Fjällägenheten Gransjö från Avvittringskarta 1921

På Svenska fjällkartan från 1952 finns också två hus utritade vid sjön men här finns upplysningen att platsen är öde. Övergivandet har alltså skett någon gång mellan 1921 och 1952. Vid inventeringen påträffades två mycket överväxta husgrunder på platsen.

Bild 14. Överväxt husgrund vid Gransjön. Foto: Susanna Kristoffersson

Av avvittringskartan från 1921 framgår att fjällägenheten Gransjö även hade mark och byggnader vid sjön Baltikens nordvästra del. På kartan finns även här två större byggnader utritade tillsammans med tre minde hus/lador samt några mindre inägor (se bild 15). Detta område besöktes dock ej vid inventeringen.

Bild 15. Del av fjällägenheten Gransjö som ligger vid sjön Baltiken från avvittringskarta 1921.

På Rättsjöns sydöstra sida registrerades ett viste (se tabell 9, sid 17) utifrån uppgifter från Susanna Kristoffersson. Vid inventeringstillfället kunde dock inga lämningar återfinnas. En anledning till detta kan vara att marken var kraftigt mossbeväxt. Ca 500 m väster om vägens slut vid Kanan registrerades en husgrund i ett område där det även fanns odlingsrösen och igenväxande slåttermark (se tabell 10, sid 18).

På Svenska fjällkartan från 1952 finns vid sjön Farrokens nordvästra sida, Farrokens lappläger. Enligt uppgifter har här funnits bland annat en skolkåta. Vid fältarbetet registrerades endast en kåtatomt. På grund av tidsbrist blev inventeringen mycket översiktlig (se karta 10, sid 20).

Området används aktivt även idag. På en timmerstuga fanns det en TV antenn och bredvid stugan ett potatisland. På ett annat ställe var en timmerbod under uppförande där det låg en äldre kåtatomt med en härd som återanvänts till grilleld. Spåren efter en nyligen använd tältkåta med härd och risat golv fanns också (se bild 17). På några ställen fanns stående kåtor och bodar i bättre och sämre skick (se bild 16). En noggrannare genomgång skulle visa att det finns många fler lämningar i området än vad som registrerades vid detta tillfälle (se tabell 10, sid 17).

Bild 16. Kåta i förfall vid Farroken..

Bild 17. Spår efter en nyligen nedtagen tältkåta.

Registrerade lämningar

I de områden där inventering bedrivits under året har totalt 58 lämningar registrerats varav 57 har införts i den databas som är kopplad till projektet samt i FMIS. Den lämning som ej har införts i allmänna register är den grav som påträffades och i enlighet med inventerarens önskan har den ej införts. Bland de lämningar som registrerats har 39 bedömts som *fasta fornlämningar*, 18 bedömts som *övriga kulturhistoriska lämningar* och en lämning (viste) har statusen *uppgift om*. Av nedanstående tabell framgår att härdar(14 st) dominerar bland de registrerade lämningarna, även bengömmor (9 st) och förvaringsanläggningar (8 st) är representerade med ett större antal (se karta 1 & 2).

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Bengömma	9	Fast fornlämning
Boplats	2	Fast fornlämning
Fångstanläggning övrig	2	Övrig kulturhistorisk lämning
Fångstgrop	4	Fast fornlämning
Förvaringsanläggning	6	Fast fornlämning
Förvaringsanläggning	2	Övrig kulturhistorisk lämning
Grav övrig	1	Fast fornlämning
Gruvhål	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Hornsamling	1	Fast fornlämning
Husgrund historisk tid	6	Övrig kulturhistorisk lämning
Härd	14	Fast fornlämning
Industri övrig	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Kolningsanläggning	2	Övrig kulturhistorisk lämning
Kåta	2	Fast fornlämning
Kåta	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Rengärde	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Renvall	2	Övrig kulturhistorisk lämning
Viste	1	Uppgift om
Summa	**58**	

Tabell 1. Totala antalet registrerade lämningar samt status

Administrativa uppgifter

Kartblad	23E 4h, 23F 4b-4d, 23G 8c, 23G 9b-9c, 24F 0h-0i samt 24F 1h.
Vbm dnr	450/07
Lst dnr	436-2979-2008

Kartbilaga

Karta 1. Lämningar registrerade inom Vapstens sameby inom områdena Gransjön & Farroken och Skansnässjön.

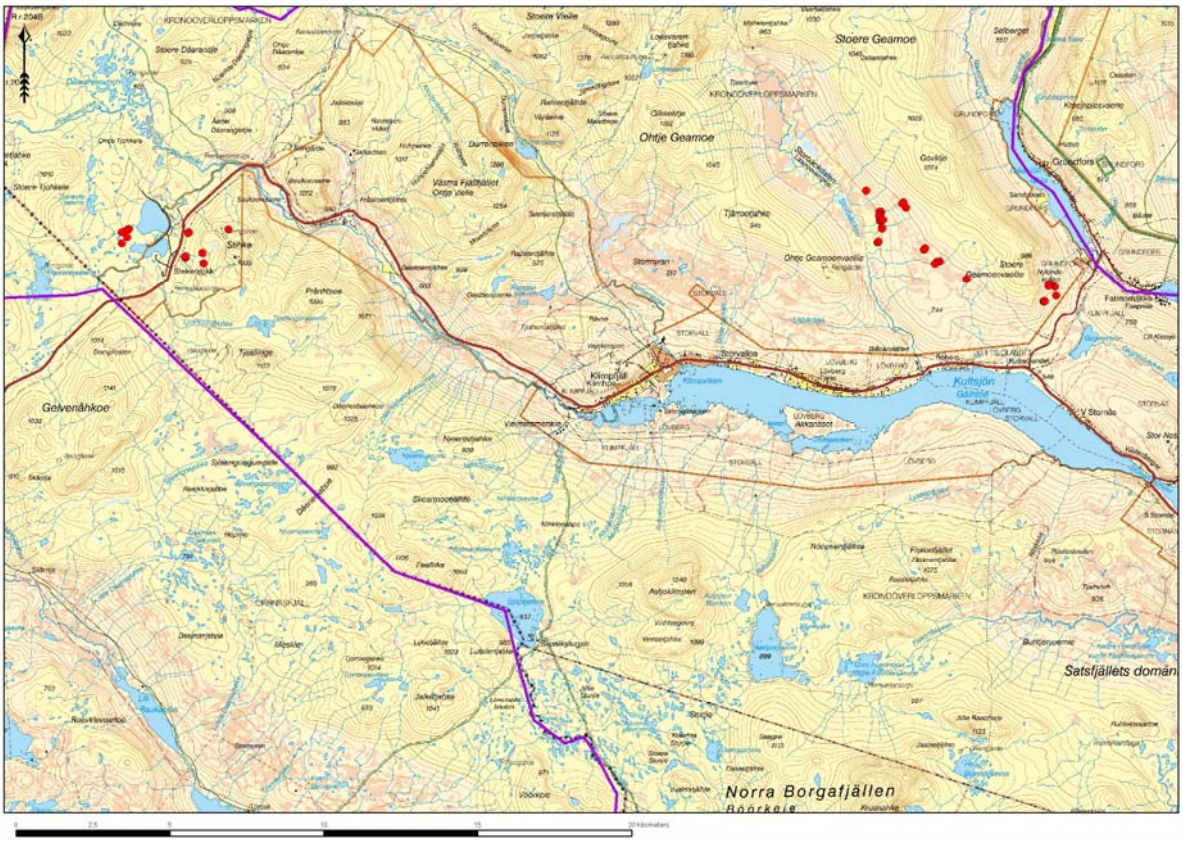

Karta 2. Lämningar registrerade inom Vilhelmina södra sameby inom områdena Stekenjokk, Storbäcksdalen och Nylandskullarna.

23E 4h

Karta 3. Lämningar registrerade inom kartbladet 23E 4h.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Förvaringsanläggning	2	Fast fornlämning
Förvaringsanläggning	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Husgrund historisk tid	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Härd	6	Fast fornlämning
Kåta	1	Fast fornlämning
Rengärde	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Renvall	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Summa	**13**	

Tabell 2. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 23E 4h

23F 4b

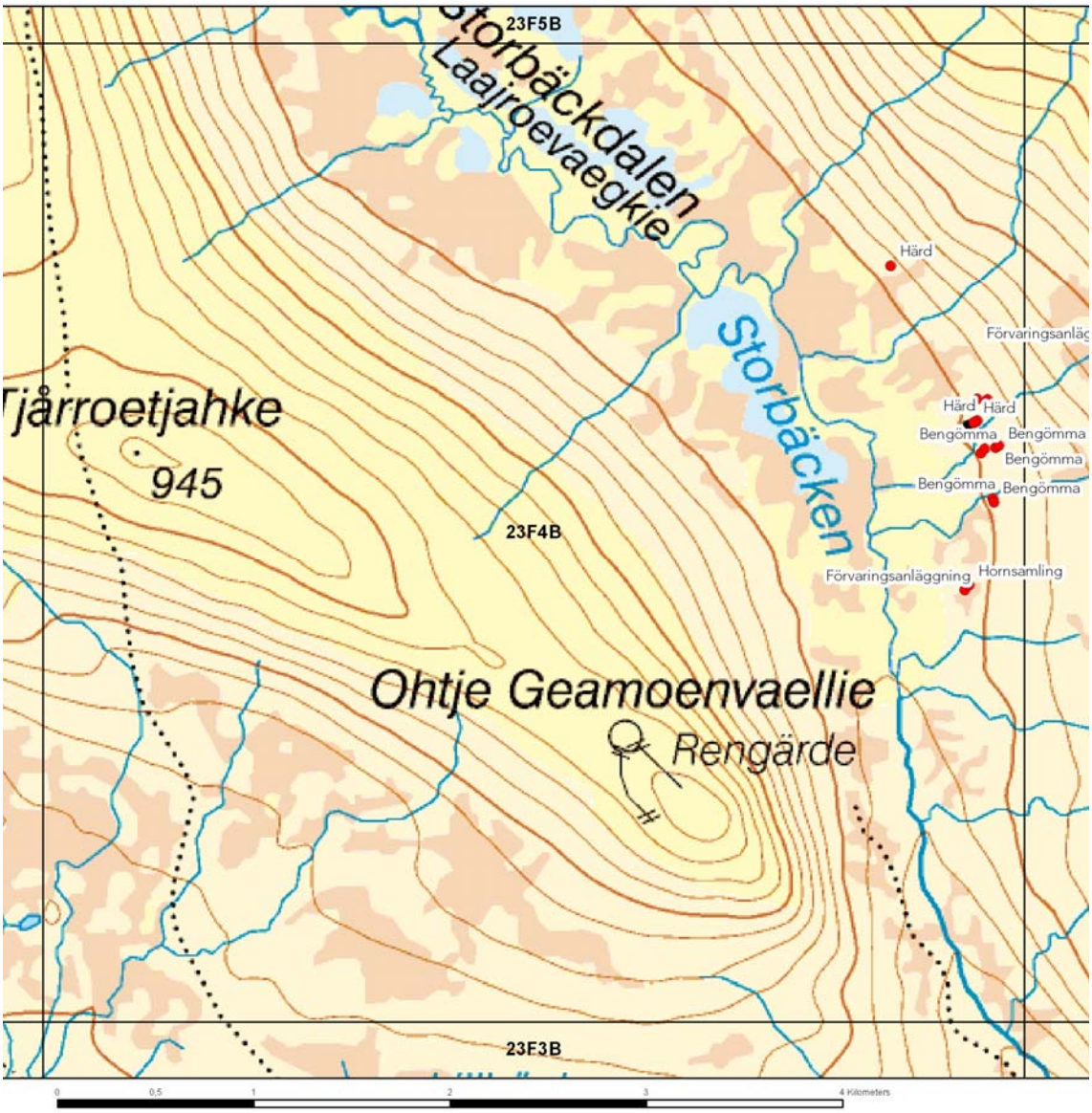

Karta 4. Lämningar registrerade inom kartbladet 23F 4b.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Bengömma	6	Fast fornlämning
Förvaringsanläggning	1	Fast fornlämning
Förvaringsanläggning	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Grav övrig	1	Fast fornlämning
Hornsamling	1	Fast fornlämning
Härd	3	Fast fornlämning
Summa	13	

Tabell 3. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 23E 4b

23F 4c

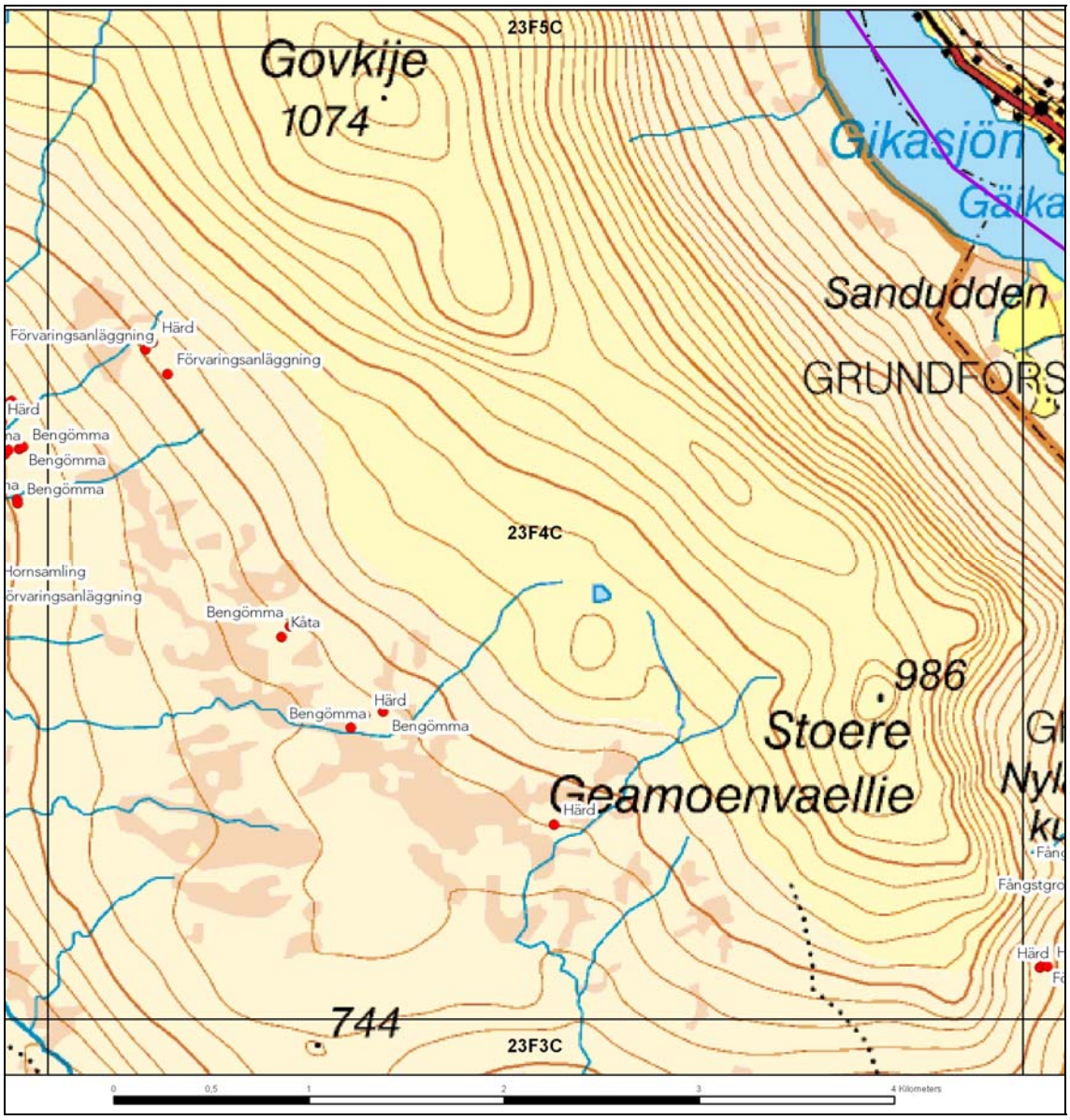

Karta 5. Lämningar registrerade inom kartbladet 23F 4c.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Bengömma	3	Fast fornlämning
Förvaringsanläggning	2	Fast fornlämning
Härd	3	Fast fornlämning
Kåta	1	Fast fornlämning
Summa	**9**	

Tabell 4. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 23E 4c

23F 4d

Karta 6. Lämningar registrerade inom kartbladet 23F 4d.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Fångstgrop	4	Fast fornlämning
Förvaringsanläggning	1	Fast fornlämning
Gruvhål	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Härd	2	Fast fornlämning
Renvall	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Summa	9	

Tabell 5. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 23E 4d

23G 8c

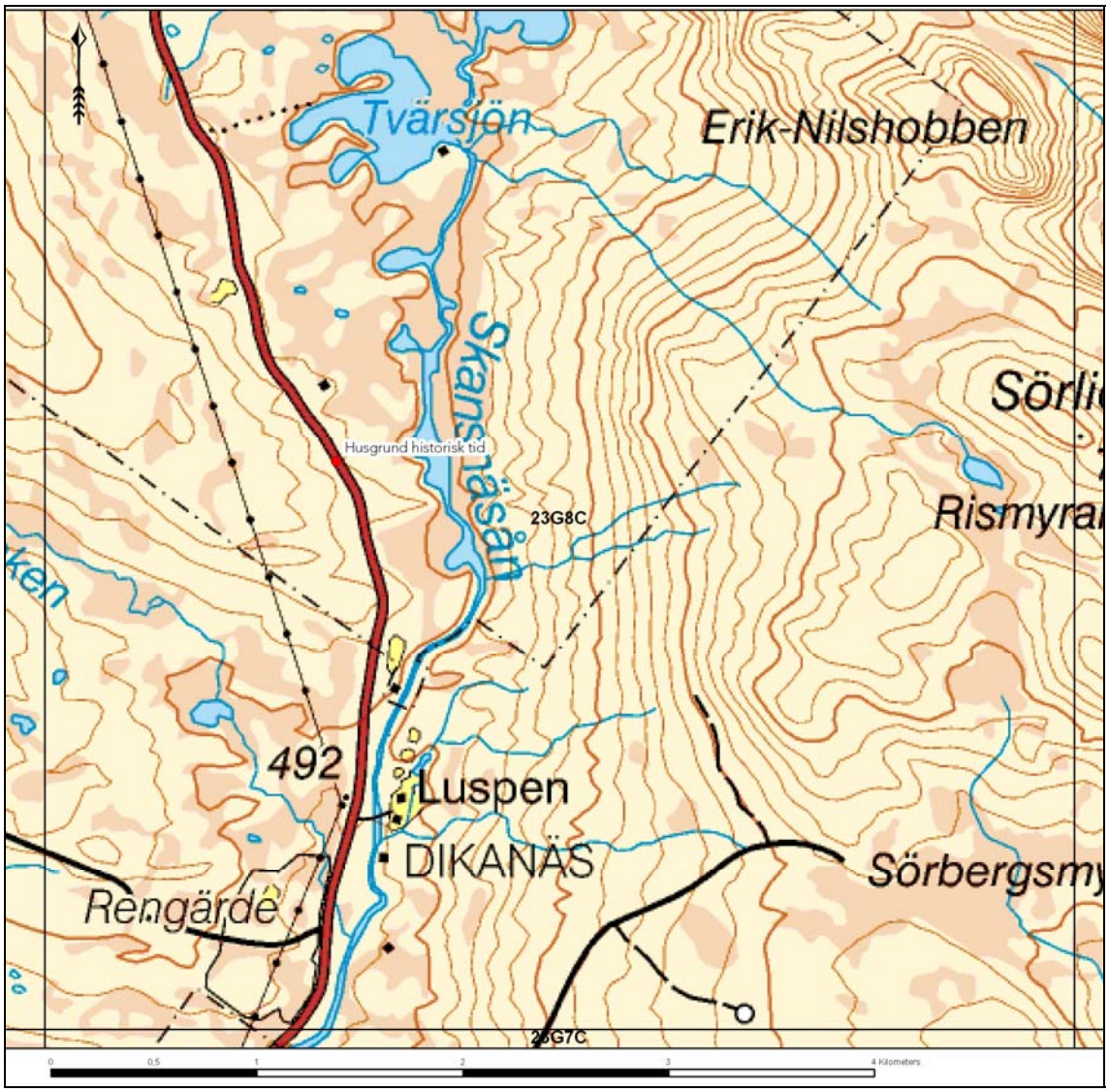

Karta 7. Lämningar registrerade inom kartbladet 23G 8c.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Husgrund historisk tid	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Summa	1	

Tabell 6. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 23G 8c

23G 9b

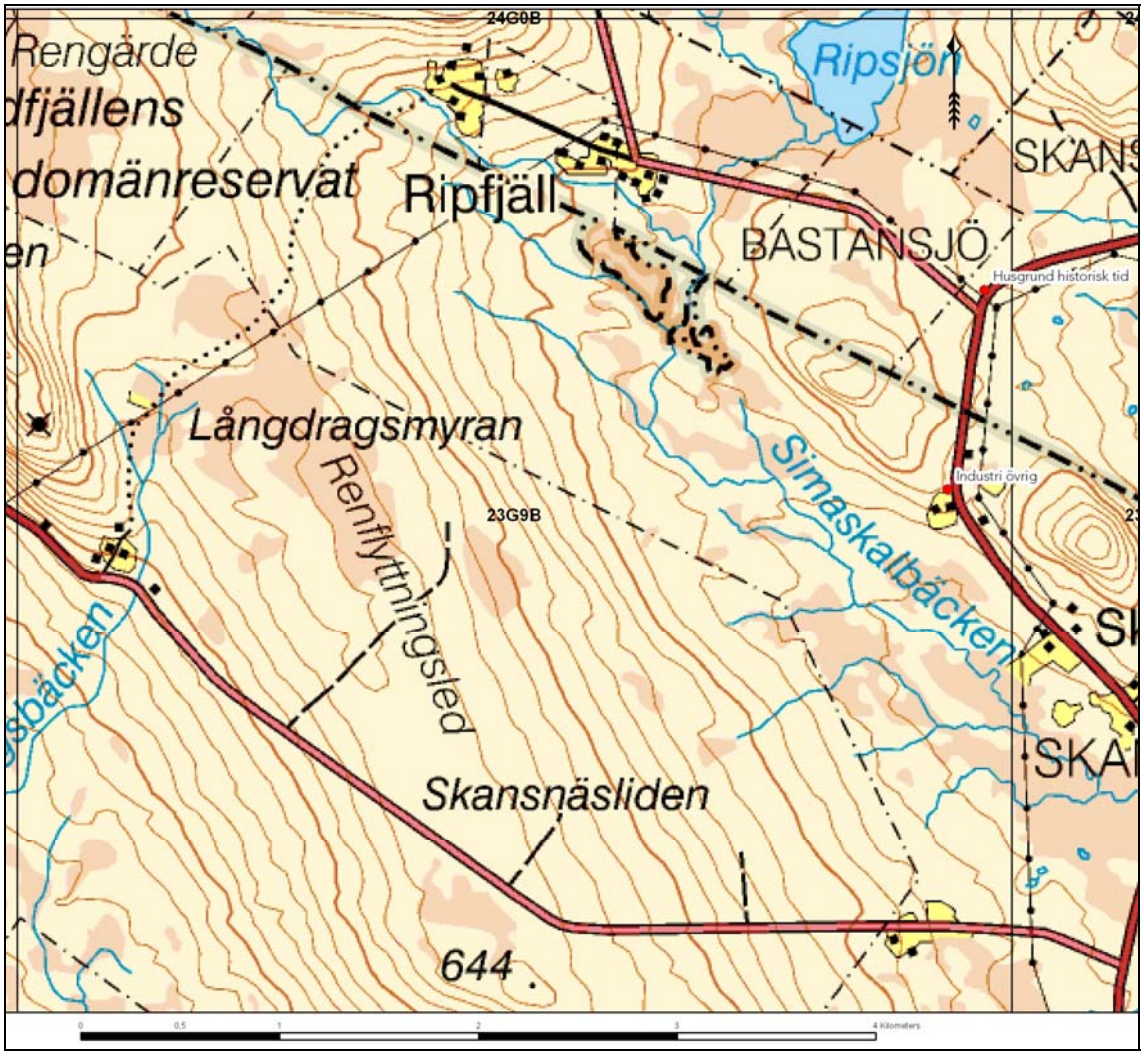

Karta 8. Lämningar registrerade inom kartbladet 23G 9b.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Husgrund historisk tid	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Industri övrig	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Summa	2	

Tabell 7. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 23G 9b

23G 9c

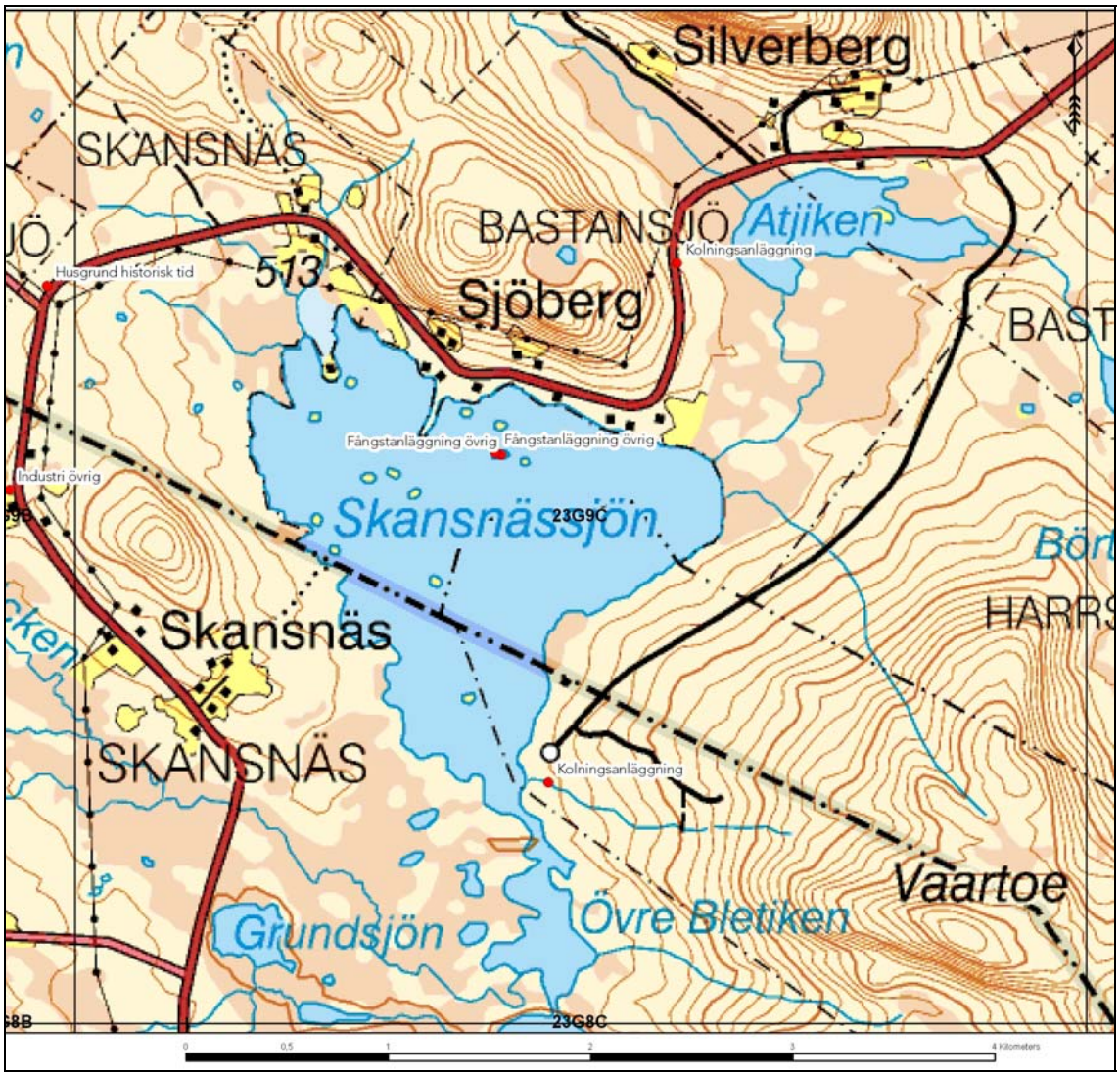

Karta 9. Lämningar registrerade inom kartbladet 23G 9c.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Fångstanläggning övrig	2	Övrig kulturhistorisk lämning
Kolningsanläggning	2	Övrig kulturhistorisk lämning
Summa	4	

Tabell 8. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 23G 9c

24F 0h–1h

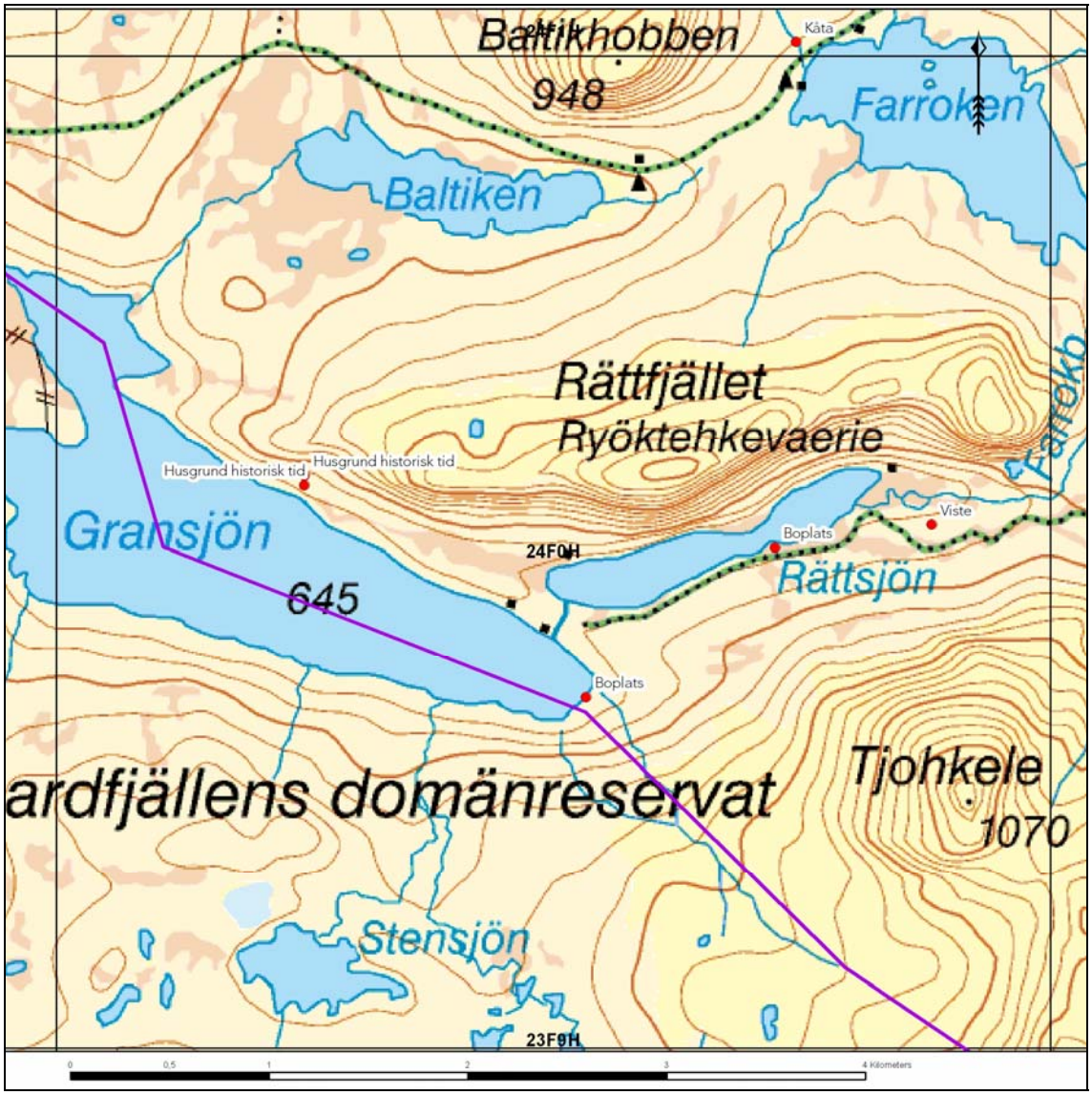

Karta 10. Lämningar registrerade inom kartbladet 24F 0h – 1h.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Boplats	2	Fast fornlämning
Husgrund historisk tid	2	Övrig kulturhistorisk lämning
Viste	1	Uppgift om
Summa	5	

Tabell 9. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 24F 0h

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Kåta	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Summa	1	

Tabell 10. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 24F 1h

24F 0i

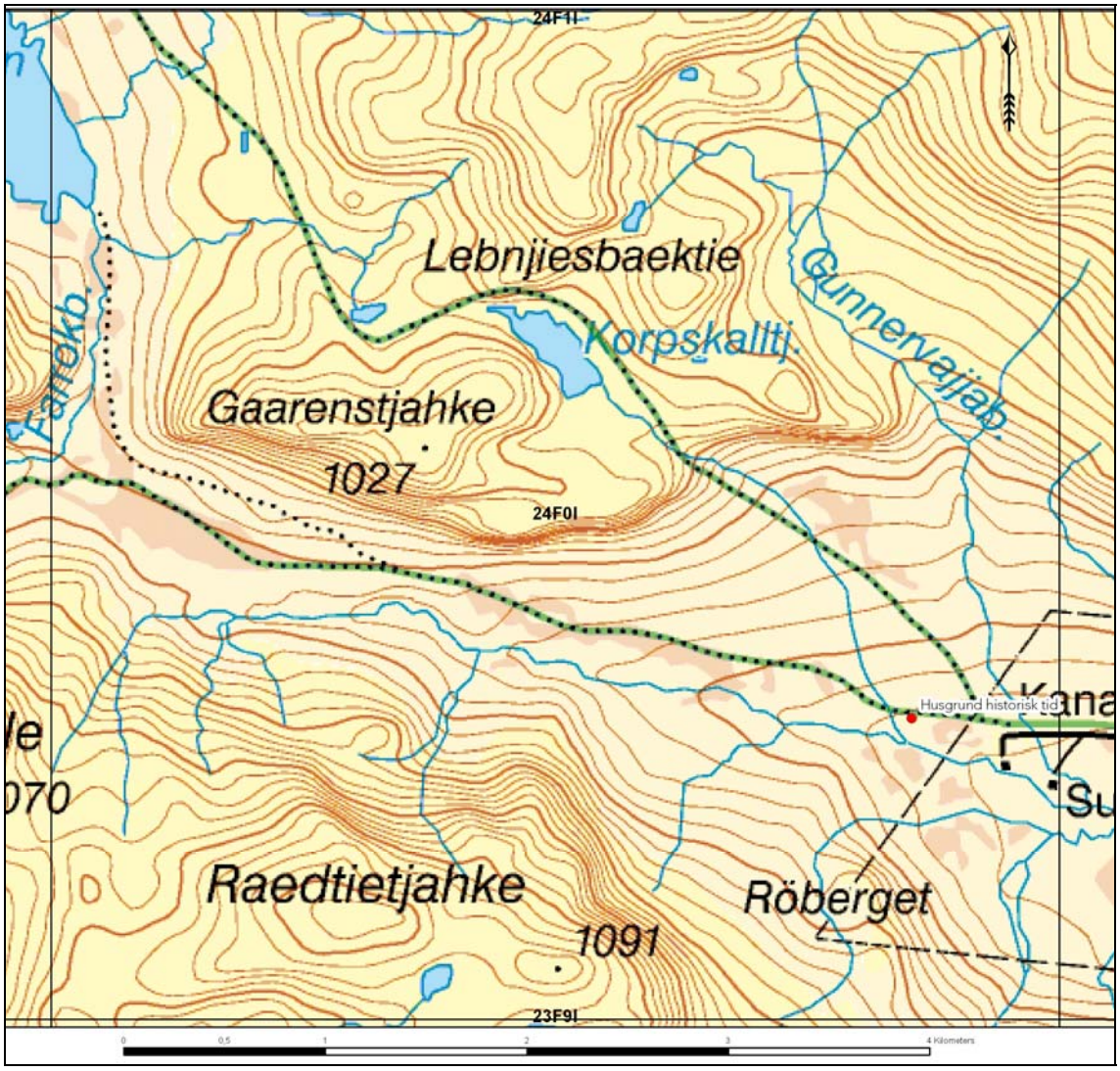

Karta 11. Lämningar registrerade inom kartbladet 24F 0i.

LÄMNINGSTYP	ANTAL	STATUS
Husgrund historisk tid	1	Övrig kulturhistorisk lämning
Summa	1	

Tabell 11. Antal registrerade lämningar samt status på kartbladet 24F 0i

VÄSTERBOTTENS
MUSEUM

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vbm.se
www.vbm.se